

տակելի իրականություն, այն մթնոլորտին մէջէն որ այդ անձերը կը աղաղակարէ:

Ընդհանուր նկարագիր ունեցող այս քանի մը տողերով, յաւանդութիւն չունինք ներկայացնելու մեծ գրադպրութիւն: Այս տողերու նպատակն է տալ միայն քանի մը յատկանշական գիծեր՝ եւ անոնց թելադրանքով հրաւիրել ընթերցողները վայելելու այս հատորը, որ իր եւ մեր ազգային կեանքի ապրումներուն հանդէպն է, մեծ գրադպրութեան հոգիին արեւովը լուսաւորած:

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՄԻԿՏԻՉ ՆԱՂԱՇ: Աշխատախորհրդամբ
էդ. Խոնգկարեանի: Լաթվիպոլ, ռութ-
ժաւալ, էջ 280, Երևան, 1965:

Ոռոգկարեան էջ 5-ով կու տայ մեղի Նախարան մը, ուր կ'ամփոփէ Մկրտիչ Նազարի մասին եղած կարծիքները ժամանակակից բանասէրներէ: Իր բուն ուսումնասիրութիւնը կը սկիւ էջ 11-ով, որուն առաջին գլուխն է Ժամանակը: Կը խօսի Թիմուրէշիկի Հայաստան կատարած արշաւաններուն՝ մասին, կը յիշէ անոր կատարած անդթութիւնները, որոնք սակայն մասնաւորաբար քրիստոնեաներու եւ Հայերու դէմ չէին: Կը խօսի նաեւ Հայ Ժողովրդին կեղեքումներուն մասնակից Հայ, իշխանաւորներու եւ հողեւորականներու մասին: Էդ. Ոռոգկարեան սակայն մէկ ջուրով կը լուսայ թուր Հայ հողեւորականները, որոնցմէ բացառութիւն կը կազմէին լիպրատները: Ան կը գրէ. «Սակայն որքան էլ որ հողեւորականները Ժողովրդին շահագործելու ու կեղեքելու մէջ ետ չէին մտնում...» (էջ 22): Ասկիւ ճիշդ չէ, որովհետեւ մենք կը անց տալ խիստ խոշոր թիւ մը հողեւորականներու՝ որոնք իրական առաջնորդներ: Էին մեր ազդին, անոր նուիրեալ: Յիշենք Գրիգոր Տաթեւացին, Գէորգ Երզնկացին, Յակոբ եւ Սարգիս Լիւմպիները, Գրիգոր Ուրթեցին, Թովմա Մեծոփացին, Առաքել Սիւնեցին, Մկրտիչ Նազար եւ բազմաթիւ ուրիշներ, որոնց՝ Հայ Ժողովուրդին եւ մշակոյթին կատարած

նուիրեալ ծառայութիւնները ամէն գնահատանքէ վեր են, եւ որոնց մենք իսկ մեծապէս երախտապարտ ենք:

Ոռոգկարեան սխալմամբ 15-րդ դարու Հայ գրողներու շարքին մէջ գտաւորած է Կիրակոս Երզնկացին, որ մեռած է 1356 Մարտ 18-էն առաջ: Իսկ Կիրակոս Երզնկացի եւ Արեւելի Յոյն աճծերը չեն (էջ 24):

Էջ 25-ով մեղի կը տրուի Մկրտիչ Նազարի Կիւմիք եւ Գործունէութիւնը: Ոռոգկարեան նոր բան մը չէ աւելցուցած Մկրտիչ Նազարի կեանքին ու դործունէութեան վրայ, որ տրուածին պէս արդէն ծանօթ էր: 1418-ին Մկրտիչ Նազար իր մէկ գրչութեան մէջ կը յիշէ գրիչ եւ սարկաւազ ըլլալը: Ոռոգկարեան կը կարծէ որ ան այն ատեն «24-25 տարեկանից ոչ փոքր» (էջ 27) ըլլալու էր: ՀՀեւտեւագր, նա ծնունդ պէտք է լինի 1393-1394-ին» (անդ): Սակայն քաղ ծանօթ է որ Մկրտիչ Նազար, «Մինչ Հեւտասան գոլով ամաց եղեւ կատարեալ ուսմամբ եւ արուեստիւ, իմաստութեամբ եւ վարդապետութեամբ, քաջ քարտուղար, անհեմեմատ նկարող եւ տմենայն արհեստից ճարտարապետ» (էջ 27): Տարակոյս չկայ որ Մկրտիչ Նազար շատ կոնոխ արդէն հասած գրիչ (քարտուղար), Վաւրանկարիչ (նկարող) եղած է, որ 15 տարեկանին արդէն համբաւեալ եղած է եւ ընական է արտագրած ալ է գրչագիրներ: 1418-ին Յայտնուորքի օրինակութեան ատեն թէն չ'ըսուի որ ատիկա իր սկզբնական գրչութիւնն է, այսուհանդերձ մենք կը խորհինք որ Մկրտիչ Նազար 1418-ին սարկաւազութեան ատեն չէր կրնար 16-17 տարեկանին անլի մեծ ըլլալ եւ որով իր ծննդեան ժամանակը կը զ'ենք 1400 թուականին: Գալով 1418-19 թուականին ամուսնացած ըլլալուն, շատ սովորական բան էր 16-17 տարեկաններու ամուսնութիւնը այն ատենները:

Ոռոգկարեան որ կը սիրէ Հայ հողեւորականներուն կոնսակ բռնապ ինչ որ ինք կը ցանկայ, Կոստանդին Վահագյին կը ներկայացնէ հակասական կերպով: Եթէ Վահագյին իր ըսածի պէս ըլլար, ընական է Մկրտիչ Նազարը յանձնարարականներով Եւրոպայի Պապին պիտի չըրկէր, քաջ գիտ-

չալով Մկրտիչ Նաղաշի հակումները: Բնական է հոս տեղին չէ այդ մասին ծանրանալ, որով կ'անցնենք:

Էջ 32. «ՁՈԳ» հրատարակչի 1394-ի, այլ պէտք է բլլայ 1294:

Էջ 40. Մկրտիչ Նաղաշի կենսագրական այս ակնարկը կ'աւարտի, ինչպէս ըսինք, ուռնց ցարդ գիտցածնուս վրայ նոր բան աւելցնելու: Էջ 41-ով կը սկսի «Նաղաշի Ստեղծագործութիւնը» գլուխը: Էջ 42, ծանօթութիւն թիւ 2, կը կարգանք. «Գրալէմբեարեան, Նոտարը Հայոց»: պէտք է բլլայ՝ «ՓիլոլԱլէԽԵԱՆ, Նոտարը Հայոց»:

Էջ 68-ով կը սկսի «Նաղաշի Լեզուի ու ոճի մի քանի առա՛ճնացատկութիւնները»: Ասկէ վերջ, էջ 79, «Մ. Նաղաշի գրական կապերը»: Վերջապէս էջ 101-ով կը տրուին «Մկրտիչ Նաղաշի Բնագրերը» որոնց հրատարակութիւնը կատարուած է բազմաթիւ ձեռագիրներու համեմատութեամբ: Ընդամէնը 15 տաղ կը տրուին: Էջ 185-ով կը տրուին Մկրտիչ Նաղաշի «Յիշատակարան»-ները ինչպէս նաեւ անոր «Պատասխանի Լատինացոց Թխտան», էջ 201-ով կը տրուին Մկրտիչ Նաղաշի կենսագրութիւնը 1449-ին գրուած Աստուածատուր վարդապետէ (Հ. Ղ. Ալիշան այ հրատարակած է այս Յայտմաւորքի յիշատակարանը «Հայագիտական» մէջ): Ասկէ վերջ, էջ 215, հրատարակուած տաղերուն իւրաքանչիւրին մասին ծանօթագրութիւններ: Թէեւ անտիպ տաղ մը չենք գտներ հրատարակուած 15 տաղերուն մէջ, եւ սակայն կան որ հրատարակուած են ուրիշ անուններով եւ կամ թէ այժմ այլեւս անդատնելի են. որով ներկայ հրատարակութիւնը մեծապէս զնաւատելի կը գտնեմ եւ արժէքաւոր՝ մեզի ամփոփ կերպով Մկրտիչ Նաղաշի կեանքն ու գործը տալուն համար:

Հատուկ կ'աւարտի Նաղաշի տաղերը պարունակող ձեռագիրներու յիշատակութեամբ, ինչպէս նաեւ անոց մէջ գտնուող Նաղաշի տաղերուն, ցանկերով: Նկատել առնուած են միայն Յրեւանի Մատենադարանի զբաղիւնները: Բ. Լ. Զուգադեան

տուած է Մկրտիչ Նաղաշէ գործածուած օտար բառերու բառարանը:

Այս հատորին մէջ Մկրտիչ Նաղաշ նկատի չէ առնուած իբր մանրանկարէջ:

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ: Աշխատօրեց Վազգէճ Յակոբեան: Մեծ ուքածով, լաքակազմ, էջ 742: Ա. Խատը, Երևան, 1964:

Բազմաշխատ եւ մեծարժէք գործ մըն է որ մեղի կը տրուի այս հատորով: Կատարած զիտական կերպով, ձեռագրական համեմատութեամբ, ինքնին ապերախ եւ ծանրաշատ, գործը խիստապէս անփոխարինելի աշխատութիւն մըն է, որուն կարիքը՝ բնագիրներու խղճամբիտ եւ լուրջ հրատարակութեամբ, երկար տարիներ խիստ զգալի էր: Երախտապարտ ենք Վազգէճ Յակոբեանին եւ իր գործին կարող գիտնական խմբագիր՝ Երոնք Անասեանին, եւ Պիլագեանին: Արժանաւոր կոթող մըն է Յակոբ Մանանդեանի յաւերժական յիշատակին:

Նախաբանը որ կը գրաւէ գործին սկիզբի է. էջէն մինչեւ էջ 79, լուրջ եւ գնահատելի աշխատութիւն մըն է, արժանի՝ ուշի ուշով կարդացուելու, Յաւալի է որ Հայոց Կանոնագրքին պէս մեծարժէք գործի մը մէջ նախաբանին հեղինակը հարկ տեսեր է անհոռի օտար բառեր գործածել, ինչպէս «կողիֆիկացիա», «ինկուրպուրացիա», «մոմենտ», «սոցիալական», «պաշտում», «տերիտորիա», եւայլն (ասոնք երկու էջի մէջ միայն...), երբ արդէն որոշ է որ կրնար իր հայերէնը տալի անաղարտ պահել վերիններուն նմա՝ չարափոխութիւններէ:

Յակոբեան իր Նախաբանին Թ.-ԺԱ. էջերը նուիրած է շատ կարեւոր Շահապիվանի ժողովին կանոններուն: Ասիկա էր մեր իրական պատմութեան մէջ առաջին ժողովը, ուր յանցագործներուն պատիժներ եւ տուգանքներ սահմանուեցան եւ ուր կրօնական յանցագործներէ գառ աշխարհական («սգաս», «խնական») յանցագործներու